

یادنامه‌ای برای
گرامیداشت مقام علمی
استاد آیت‌الله
محمد واعظ‌زاده خراسانی

پاییز ۱۴۰۳

۵۷

این حوزه شده بود. از جمله جذب روحانیون فاضل به ادارات دولتی مانند اداره ثبت، فرهنگ، اوقاف و... بسیاری از اینان لباس‌های روحانی خود را درمی‌آوردند و به شیوه مردم دیگر لباس می‌پوشیدند.

آنان که در ادبیات قوی بودند و مقداری فلسفه فراگرفته بودند سریع‌تر جذب کارهای دولتی می‌شدند. همین امور به‌اضافه تبعید علما و مدرسین مشهد پس از فاجعه مسجد گوهرشاد باعث انحلال آن حوزه شده بود تا اینکه پس از شهریور ۲۱ و فرار رضاخان از ایران دوباره حوزه تجدید و یا بهتر بگویم تأسیس شد.

◀ حوزه علمیه مشهد چه برجستگی‌ها و امتیازاتی نسبت به دیگر حوزه‌های علمیه داشت؟

در آن زمان حوزه علمیه مشهد دو امتیاز مهم داشت که دیگر حوزه‌ها از جمله نجف و قم نداشتند: نخست ادبیات قوی که بنیانگذار آن شیخ عبدالجواد ادیب بود. فضلی بسیاری در حوزه درسی ایشان پرورش یافتند از جمله آقایان فروزانفر، شهابی، فیض، گنابادی، قمشه‌ای و بسیاری دیگر از رجال نامی. «ادیب» جو ادبی بسیار خوبی در حوزه علمیه مشهد به وجود آورد. از آنجا که این جو مطلوب اداره فرهنگ و دانشگاه بود توانستند بهره‌های لازم را ببرند و شاگردان برجسته ادیب را به‌سوی خود جذب کنند.

پس از ادیب اول ادیب دوم، زمام ادبی حوزه را به دست گرفت و انصافاً اثر مهمی از خود به‌جای گذاشت. ادیب اول بیشتر با ادبا، شعرا و شاهزادگان نشست‌وبرخاست داشت؛ اما عمده شاگردان او همان طلاب حوزه مشهد بودند. ادیب دوم نیز فضلا و علمای زیادی را تربیت کرد به‌طوری که می‌توان گفت بیشتر علما و فضلی کنونی حوزه از شاگردان او هستند.

آنجا درس خواندند و لیسانس گرفتند که اکنون در گوشه‌وکنار عراق، ایران، لبنان و... در مصدر کار هستند.

◀ چرا استعمار روی حوزه علمیه نجف سرمایه‌گذاری فوق‌العاده‌ای کرده بود؟

حرکات ضداستعماری در نجف سابقه دیرینه‌ای دارد، ازاین‌روی استعمارگران این شهر و حوزه علمیه را شدیداً کنترل می‌کردند که مبادا فردی از دستشان در برود و مردم را علیه آنان بشوراند. اگر کسی از دستشان درمی‌رفت و برخلاف برنامه‌ریزی آنان قیام می‌کرد و علیه سلطه انگلیس تلاش می‌کرد یا او را مانند مرحوم صدر به قتل می‌رساندند و یا شخصیتش را ترور می‌کردند که بیشتر راه دوم را برگزیده بودند. از راه تخریب وجهه افراد بهتر و سریع‌تر به مقصودشان می‌رسیدند.

پس از استقلال عراق با موافقت انگلیس حکومتی روی کارآمد. در این حکومت از علما هم استفاده کردند از جمله از مرحوم سید هبه‌الدین شهرستانی که وزیر فرهنگ شده بودند. ایشان تحولاتی در حوزه کارش ایجاد کرده بود، اما پس از مدتی ناپینا شد و در عراق معروف است که انگلیسی‌ها وی را کور کرده‌اند. این سخن درست است یا نه، نمی‌دانم. مرحوم کاشف الغطا در کتاب المثل العلیا فی الاسلام لاف‌ی بجمدون به سیاست استعماری انگلیس سخت حمله کرده و پرده از روی حوادث آن برهه از زمان برداشته است.

◀ لطفاً شمه‌ای از دوران تحصیلی خود در حوزه علمیه مشهد و اوضاع آن حوزه بیان بفرمایید.

دور جدید تحصیل من در حوزه علمیه مشهد که پس از بازگشت از حوزه علمیه نجف صورت گرفت مصادف بود با تجدید حوزه پس از ابتلا به مشکلات زیادی که قبلاً گریبانگیر